I

Перед Даріяном отвиралася вулиця зал. Довжезний ряд різьблених фрагментів стояв перед ним, як звалище святині. Був се матеріал до вівтаря, що мав станути в новім храмі.

Артист сидів похилений під тягарем власного духу. Той тягар ніколи й ніде не покидав його.

В робітню ввійшла дівчина. Темні очі, ясне волосся.

— Не пізнаєш мене? Діточі літа... Ти вчив мене... В ріднім краю... Тепер їду до мого любка, але по дорозі вчула за Тебе і повернула.

Подала вінець житніх колосів, перетиканий дубовим листям, польним маком, дикими цвітами, між ними тернові шпильки.

— У Тебе гарна будова,— замітив артист. Личко дівчини роз'яснилося.

— Я люблю своє тіло. Ти артист, то пркажуся Тобі. Скинула білі сап'янці, доторкнулася нараменної камеї —

довга хвиляста сукня і рожевий шовковий хітон зісунулися з неї, як дві хмарки подувом леготу. Заки Даріян стямився, станула перед ним дівчина — як лілея в хвилі розцвіту. її стан нагадував лагідні обриси йонських ваз з прозорого хальке-дону — груди — пара білих голубів, що збираються до лету. Між ними прогалинка, як човник. Тим човником плили цілунки на гарячих хвилях крові до серця.

Поклала руки на голові і поверталася в ритмі легкого танку, її ніжки плили, як білі хвилі серед святого гаю.

Відкинула буйне волосся, підоймила личко і протягала пальцями розплетені коси вгору. Рамена творили старинну арфу зі слонової кості, волосся — золоті струни. Бедра звужувалися вгору, спливали лагідними лініями до ніг і творили дві арфи на собі. Збоку рисувалися також лінії грецької арфи.

"Пробудження мармуру",— думав артист.— Дійсно, прегарна у Тебе будова.

Совала пальцями по нозі.

— Люблю отсю лінію свого бедра. Диви, як вона спливає до коліна. Але ноги не люблю; трохи загруба. Я малою бігала боса. Тямиш?

Убралася і сіла коло нього.

— Заспівати Тобі пісню? Схилив лице в долоні.

— Заспівай пісню.

Сивий сумерк стелився по простороні зал, дівчина снувала піснею спомини, врешті повела обжинкову 1 і викликала перед Даріяном серпневу місячну ніч, коли жінки і дівчата вертають з поля і ладкають у два хори з таємним прочуттям, а їх голос добувається з тьми невідомого, дрожить неописаним чаром над селом і лунає по стернистих розлогах і берегах гаю.

Ой, місяцю ро-го-женьку!

Ой, місяцю ро-го-жень-ку,

світи нам до-ро-женьку! Ой, щоби ми не зблу-ди-ли! Ой, щоби ми не зблу-дили, віночок не згубили!

Пісня затихла, він сидів мовчки, понурий.

-Стямився, як ніч наставала. Повів дівчину до лежанки під другою стіною, а сам вернувся і ляг на своє місце. Вона не могла заснути і перекидала слова до нього. Врешті встала і прийшла до нього. Обгорнув її, а сам сів коло стіни.

— Оповідай казку,— прохала Ілона.

Був у далекім світі. Думки мигали навхрест, як шаблі в двобою. Зачав оповідати без зв'язі і водив в повітрі рукою за словом. Його голос добувався в низькій скалі і гомонів серед тишини.

— Був чоловік, що мав чотири таланти, а не мав щастя. Умів управляти ріллю, знав ткацтво, ковальство і будівництво.

Посилають боги щастя до рільника, а була се зима. Приходить щастя до того чоловіка і питається: "Чи тут сидить рільник?" — "Ні, тут коваль".

Пішло щастя до такого, що ціле літо спав на вигоні, а тепер молотив полову, і пристало до нього.

Посилають боги навесні щастя до коваля. Приходить воно до нашого чоловіка і питає: "Чи тут коваль?" — "Ні, тут не коваль, лише рільник".

Пішло щастя до цигана, що цілу зиму спав, а тепер протер очі і псував плуги...

— Гарна ідея,— замітила дівчина.— Оповідай ще що, оповідай про себе.

Був змучений. Голос падав на робітню, як кусні мармуру з-під молота.

По довгій мовчанці спитав:

— Чому не спиш, Ілоно?

— Душа болить... Похилив голову до неї.

— Пригорни мене трохи.

— Не можна...

— Вибачай — найбільші лицарі мають слабі хвилі...

Ілона прижмурила очі, дивилася в ясняву спомину і шептала:

— Ніколи не забуду того таємного образу: на досвітках станула я на високій скелі, передо мною безконечна, грізна прогалина, сонце сходило в неї, лілейні хмарки розпливалися, листочки дрожали на деревах, як молоде тіло, упоєне шалом любові...

II

Глянув рано по робітні, Ілони не було. Зібрався і вийшов в гори.

Спинався понад шпилями і пропастями, покалічив руки, ноги і йшов вгору. Опинився на верхах. Вірли, його сусіди, далекий табір скель — його лабіринт. Над головою синя пропасть, під ногами хмари. Раз білі, як отара овець, то темні, як розбурхане море. Громи ведуть розговір по хмарах, аж голос на краях світа зашибається.

Даріян іде на край верхів, обіймає скелю за шию і дивиться в далекий світ в долині.

Вернув пізно в робітню. Сидів в тишині і сутіні між камінними постатями і вів з ними розмову.

Встав, узяв молот і долото і зачав різьбити з навіженим розмахом. Духи оживали з каменя. Серед тіней видів краще, ніж в білий день серед юрби.

Несамовита сила опанувала його, він відступився, глянув на мармурні постаті.

— Воскресаєте з каменя, мої кохані, рухаєтеся, живете! В вас моя розкіш, захват, забуття!..

III

Парк шумів осінніми шатами. Хмари линули через місяць, з дерев падали на стежку розбишацькі тіні, снувалися й крали мертві рожі місяця.

Даріян та Ілона блукали алеями. Горнулася до нього, дрожала і стискала його пальці. Мала дар в стисканні руки, виповідала пальцями ворушення, на які не було слів. Він висував руку, бо таємні вирази проймали його дрожею упоєн-ня і грозою божевілля.

Станули на краю гори.

В долоні місто миготіло, як потвора, роєм очей, вулицею тремтіла низка світел, як жемчуг царівни, начгорі палав цвинтар, огород душ, жевром світляків, як зільник огненних цвітів або сажава розтопленого золота.

Даріян глянув на Ілону. її голова на тлі світел виглядала як серед звізд.

— Не молюся до мертвих богів, лиш до Тебе живої! Дивилася з-під брів і мала талант шепоту, на якім розуміється лише той, що вміє пустити кинджал під серце.

Даріян вслухався в віддих її життя, в тайну далеких тонів поза її голосом і думав:

"Отеє жива людина при тобі. Зійшлася на сій стежці з тобою серед мандрівних тіней осені так само з горем і полум'ям в серці. Поза торговицею людського життя. Чи народ дійсно видав Музу для мене? Чи се смерть, чи нове життя?"

Профіль Глони нагадував божу дівчину візантійського маляра. Даріян пригорнув її легко, як цінну рожу, аби не пом'яти листків.

— Тулити Твою головку до груді в деяку хвилю — то можна стратити ум.

— Нині рано тулила я Твою голову до груді і не знала, чи Ти мій син, чи я Твоя доцечка.

— Чи доводилося Тобі, Ілоно, в просонні розмовляти з коханою людиною так, як се годі наяву? Твориться полум'я в душі, яке міг би я засвітити перед Тобою лиш в тишині і сутіні святині. Далеко від цвинтарища буденної боротьби. Ми пізналися сполудня, потім довго я Тебе не видав, аж раз на досвітках блукав в гаю, і, коли виходив стежкою в гору, назустріч з'явилася Ти, і ми без слів впали собі в обійми. Як настав вечір, ми блукали ясними залами, а вони йшли в нескінченний округ. І не було там ні одного живого єства, лише панувала муза тишини. Ми вийшли на веранду, перед нами дрімали мирти, серед

кипарисів водограй сипав діаманти на струни кітари, а поза Твоїм тихим голосом чув я орфейські звуки і далеку симфонію грецьких флейт...

Ілона станула.

— Якби ми запалися отут під землю і могли там разом бути обоє...

Сіли на лавці, Даріян мовив:

— Раз пара молодих людей перекинулася ручаєм і попли-ла в невідомий світ. Хто станув над берегом, глянув в глибини, в обійми хвиль, не вгадав, що се дві душі, сповиті одною тугою, пливуть у невідомий світ...

В тій дівчині замічав Даріян все дві постаті. Коли приходила до нього, була старша і сувора, а коли пригорнув її до себе, личко ставало дрібне, дівоче з рожевим відтінком. Раз оріхові брови, то знов уста краски суниці впадали під увагу. Око було вогке, над ним виповнювалася обручка, личко нагадувало пуплях рожі, що в досвітній росі чекає на промінь, аби розхилити листки.

Коли б я назвав Тебе жемчугом, вразив би правду. Ти не мертвий камінь, в якім блиск чужого світла грає.

Коли б я назвав Тебе рожею, то се був би лиш символ Твоїх уст, символ краси, яка скоро в'яне.

Коли б. я назвав Тебе пташиною, то виявив би лиш одну струну Твоєї душі— ніжний спів.

Коли б я назвав Тебе зіркою, то се було би слово лиш про Твоє око як самітнє світло в просторі.

Коли б я назвав Тебе людиною, то се була би раз химерна дитина, то знов терпіння й молодеча туга.

Так розбивається моя душа однозвучним співом стри-натки напровесні серед лісу, й я не годен найти імення для Тебе.

Ти раз вінець моєї душі, то знов многострунна арфа, в якій закляті чари розкоші й терпіння.

Так пророки в вітхненні шукали епохами імені бога, а в мене нема богів, нема музи над Тебе.

Як же назвати Тебе?

Ти муза моєї весни, раю і терпіння...

Притулив лице до її уст.

Обоє відчували, що якби хто третій був тепер між ними, то вмер би, а якби розділив, то від жару їх душ займив би ся між ними степ, згорів би ліс.

Глянув на неї.

Крізь дерева падав на личко мертвий промінь місяця, в тіні чорніли ями її очей, з чола спливала синя пляма.

Даріян вдивився, причарований грозою тайни,— зі споду ями блиснув крайчик ока.

IV

Повірила йому свої листи до попередніх любків і від них до неї. Сказала, що з листів найлегше пізнати людину.

Даріян снувався довгою вулицею робітні.

Ставав перед горами фрагментів, матеріалу до вівтаря в новій святині і питав себе здивований:

— Чи се моє, мій твір?

Пригадав собі, що зближається речинець. Вулицею юрба вертає з прощі.

Притулив руку до уст і вглянув в душу. Що з ним діялося? Де він був?

Блукав знов по робітні і придивлявся різьбам. Страх прошиб його до кості.

— Хто вкрав мені план!? Хто зрабував мені душу?! Отут, о, в голові був план!!

Вечором збудила його Ілона.

Був спокійний, не давав нічого пізнати по собі.

— Забуваєш за мене,— жалувалася Ілона.— Не відвідуєш...

— Ах, правда, але не можу тепер думати про се. Вибачай...

Дивився на неї і впав в розсвіт духу: вона ніколи не входила в глибини його творчості, все думала над чим іншим.

— Вийдім,— сказала Ілона. Ішли гірською стежкою.

Даріян пригадав собі з оповідання Ілони, як то вона була раз слаба, мати подала їй напитися ліку, але що лік був гарячий, Ілона трутила матері кип'ятком в очі...

Ілона горнулася тепер до нього.

— Неси мене трохи.

Взяв її одною рукою під плечі, другою під коліна і ніс гірською стежкою.

Ішов довго рівним кроком, аж станув на скелі, відки от-виралася безконечна, голуба прогалина.

Вдивився в дівчину — спала. Притулив уста до її чола і розхилив рамена.

В мрачнім низу розлетілися платки рожі на шпилю...

На третій день вранці-рано вітало сонце величавий вівтар, і тисячі очей губилися в нім, як в таємних ходах, якими блукає людська судьба.